

Моїй бабусі. З вдячністю за все

Пролог

Про життя моєї бабусі я дізнавалася з раннього дитинства. Уранці, коли мама йшла на роботу, бабуся наливала мені какао у фарфорову чашку з левами — коричневим в обнімку з помаранчевим, — відрізала шматок яблучного штрудля або пирога, який пекла весь час, поки були яблука, і присмачувала ту їжу своїми спогадами. Мені малій вони здавалися невігаданою казкою, і я жадібно випрошувала їх щодня.

У мої три бабуся почала брати мене в ліс — він був угору по вулиці, хвилин зо двадцять ходу. Там, серед старих темних ялинок і сірих буків, ми шукали якесь перевернуте дерево чи пеньок, бабуся витягала з торби банку з борщем і ложку, і лиш там, чесне слово, я погоджувалась їсти, інакше — навідріз. А на десерт була історія. Борщ я ніколи не любила й зараз не їм.

Лиш думаю собі: якби сісти отак серед лісу в Карпатах, щоб пташки над головою, під ногами мох м'яким соковитим килимом, то борщ пішов би на ура. Просто з банки. Щоправда, на десерт уже нічого не буде.

Влітку ми збирали різнотрав'я та складали з нього пряні букети на зимовий чай. Жовті голівки арніки заливали спиртом, щоб прикладати до ран. Ягоди складали в блискучі алюмінієві бідони з дерев'яною ручкою, а потім ходили замурзані синім і червоним соком, ніби полотно на аквареллю.

Восени бабуся вчила мене вищої карпатської науки — розрізняти гриби. Ми взували старі гумові чоботи, що не боялися болота, одягали плащі — у бабусі був винно-сливовий на кнопках, а в мене рожевий із Міккі Маусом, — брали пару малих ножів, щоб помістилися в кишеню, і грибні пакети. Звісно, я мріяла знайти білий гриб — грибного короля, і лазила по ньому в найгустіші хащі. А бабуся не мала білої лихоманки: знайшла — добре, не знайшла — друге добре, інших от ціла купа росте. Ми ходили в березові ліси по козарики й червоноголовці,

у мокрих місцях десь коло болота видивлялися дощовики, а під модриновими заростями розгортали траву в пошуках маслюків. Той запах вічного лісу, мокрої в'язкої землі з настилом хвої, жолудів і горіхових шкарлуп, розколотих білкою чи пташкою, і своїх задубілих пальців, що зрізають пружну грибну ніжку, такий знайомий і насичений, що й зараз легко його пригадую. І хай мине років зо п'ятдесят, я так само пам'ятатиму аксіому: сумніваєшся в грибі — лизни ніжку. Пече язик — кидай на землю, не пече — у кошик.

Скажу чесно, що часто саме історії були головним мотиватором до лісових прогулянок. Бо навіть як я не дуже хотіла йти в ліс (боже, я колись могла не хотіти!), то бабуся хитрувала:

— Що, може, хочеш життєнну історію?

Отак вона їх називала, вінницьким суржином, — життєнні. Я хотіла, ще й як. Двадцять разів по колу повторювані, хай. Ми із сестрами приходили в бабусину спальню десь надвечір, коли місто затягували присмерки й надворі не було чим до ладу зайнятися. Вона лежала на ліжку з витертим до блиску дубовим узголів'ям і читала книжку або газету. На тумбі поруч

стояла кришталева ваза з кольоровим букетом, зверху тепло-жовтим світила лампа в білому абажурі, а під боком у бабусі бачив свій десятий сон наш смугастий кіт. Бабуся зиркала на нас із-над грубої оправы, модної в шістдесяті, і поверталася до читання. Потім знову кидала погляд на нас, усміхаючись. Ми стояли тихо — миші, — вичікували тої фрази:

— Шо прийшли? Життєнну історію хочете?

Спочатку я сприймала їх як казку, бо були неймовірні. Потім — як правду, але з якоїсь паралельної реальності. Коли ж виросла, почала усвідомлювати всі їхні глибину, гіркоту, важкість і силу. Напевно, найбільше силу.

То були не просто історії, на яких я росла, а найзахопливіший серіал, який я собі набачила протягом багатьох годин розповідей. Тут, у книжці, я перекажу їх так, як запам'ятала сама. Із крихтою літературної вигадки, без претензії на стовідсоткову достовірність і хронологічну скрупульозність. Просто життєнні історії, які мені розказала бабуся. А я — розкажу їх вам.

Я стою на старій бруківці перед скоше-ним парканом. Дерев'яні гострозубі дошки оперізують подвір'я на центральній вулиці села. Частина завалилась у траву, відкрилася, ніби розстебнутий корсет на талії, коли бал завершився. Хату знесли років зо тридцять тому, але її контури ще досі проглядалися з-поміж трави. Сумує собі двір пустою, ніби не звідси: навколо білим-кольоровим виглядають чепурні будинки, школа блимає очима-вікнами, подзенькує від вітру та протягу дзвін на старій церкві, дерева ловлять вітер кучерями, кудкудачуть кури, мукають корови, — живе село, квітує. Лиш тут — тільки спогад про життя.

Велике село Оріхівка розляглося за 25 кілометрів на південь від Вінниці, на перетині поля, лісу та ставків. Під'їзна дорога, вимощена

бруківкою, тіниться під зеленим ковпаком із дубів, відтак зміїться поміж ставками, перетинає низькі мости і плавно переходить у головну вулицю.

Раніше на місці Оріхівки були три окремі поселення: в одному — млин, у другому — рибні ставки, у третьому — церква. Люди ходили з одного в інше змолоти зерна, чи порибалити, чи на недільну службу. Так жителі трьох поселень змішувалися, дружили, родичалися і, кінець кінцем, об'єдналися в одне велике село.

Старий дерев'яний млин височів урівні з хрестом на куполі церкви. Власником млина та прядильні поруч був Михайло Студілко. Був, аж поки слово «куркуль» не стало синонімом слова «зрадник», а колгосп не замінив приватну власність.

Його син Оксентій мав продовжити батькову справу, але борошняний пил і хитке здоров'я спричинили астму. Тож Оксентій, щоб не лишитися босим, вирішив шити взуття.

У 1915-му Оксентій одружився з Параскою, родом із сусіднього села. А що жити новій сім'ї було ніде, батько віддав їм шмат землі по інший

бік від млина і стару хату на головній вулиці, у якій ріс сам. То була традиційна хата-мазанка з низькими стелями й під солом'яною стріхою. У піддашші жили горобці, які виспівували щоранку зі сходом сонця. По кутах, відкосах дверей і вікон освіжили зелену фарбу, білені стіни порум'янили мальвами й ружами.

Підлоги не було, лиш добре втоптана земля. Посеред хати великою горою стояла пічка: вона і гріла, і годувала. У холодні вечори Параска чи Оксентій (удвох було тісно) вилазили на піч, укривалися рядном і засинали там під глухе тріскотіння дров.

У великі свята Параска приносила в хату обережки зілля, як казали на пахучі трави, і зв'язувала їх у невеликі букети. Одними вистеляла підлогу, інші вкладали в скриню з одягом, а найкращі вішала між образами в кутку. Там же, за іконами, зберігалися найцінніші речі: документи й трохи грошей.

Хай де працювала Параска — у полі, у прядильні свекра чи вдома за каструлями, — вона співала пісні. Такі старі, що втратили свій вік. Ті самі, які вона чула від своєї бабусі, а потім